

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MICHAL BOBEK
της 30ής Μαρτίου 2017¹

Υπόθεση C-320/15

**Ευρωπαϊκή Επιτροπή
κατά**

Ελληνικής Δημοκρατίας

«Παράβαση κράτους μέλους – Περιβάλλον – Επεξεργασία αστικών λυμάτων – Άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 3, και παράρτημα I, σημεία Β και Δ, της οδηγίας 91/271/ΕΟΚ – Αντιπροσωπευτικά δείγματα»

I. Εισαγωγή

1. Η οδηγία 91/271/ΕΟΚ του Συμβουλίου, για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων (στο εξής: οδηγία για τα λύματα)², αποσκοπεί στην προστασία του περιβάλλοντος από τις αρνητικές επιπτώσεις, μεταξύ άλλων, της απορρίψεως ανεπαρκώς επεξεργασμένων αστικών λυμάτων. Θεσπίζει την υποχρέωση των κρατών μελών να υποβάλλουν τα αστικά λύματα σε κατάλληλη επεξεργασία. Για να αποδείξουν ότι τα αστικά λύματα πληρούν τις ισχύουσες απαιτήσεις, τα κράτη μέλη οφείλουν να συλλέγουν δείγματα των αστικών λυμάτων που έχουν υποβληθεί στην προβλεπόμενη επεξεργασία.

2. Η Επιτροπή προσάπτει στην Ελληνική Δημοκρατία ότι παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την οδηγία για τα λύματα, όσον αφορά οκτώ οικισμούς. Το εν λόγω κράτος μέλος δεν αμφισβητεί την προσαπτόμενη παράβαση για πέντε από τους οικισμούς αυτούς. Όσον αφορά τους υπόλοιπους τρεις οικισμούς, οι διάδικοι διαφωνούν ως προς το κατά πόσον η Ελληνική Δημοκρατία υπέβαλε στην Επιτροπή επαρκή αριθμό δειγμάτων επεξεργασμένων λυμάτων.

3. Το ζήτημα του αριθμού των δειγμάτων που απαιτούνται βάσει της οδηγίας για τα λύματα δεν ανακύπτει, βεβαίως, για πρώτη φορά. Ωστόσο, είναι μάλλον ακριβές να ειπωθεί ότι ως, προς το ζήτημα αυτό, η προσέγγιση του Δικαστηρίου δεν ήταν πάντα ενιαία κατά το παρελθόν. Κατόπιν αιτήματος του Δικαστηρίου, οι παρούσες προτάσεις θα επικεντρωθούν, συνεπώς, στην αποσαφήνιση του συγκεκριμένου αυτού ζητήματος.

II. Νομικό πλαίσιο

4. Οι υποχρεώσεις που επιβάλλονται βάσει της οδηγίας για τα λύματα προσδιορίζονται σε σχέση με την αποκαλούμενη μονάδα ισοδύναμου πληθυσμού (στο εξής: *ι.π.*) του οικείου οικισμού³.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

² Οδηγία του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1991, για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων (ΕΕ 1991, L 135, σ. 40).

³ Στο άρθρο 2, παράγραφος 6, της οδηγίας για τα λύματα η παράμετρος αυτή ορίζεται ως το αποικοδομήσιμο οργανικό φορτίο που παρουσιάζει βιομηχανικές ανάγκες σε οξυγόνο πέντε ημερών ίσες προς 60 g/ημέρα.

5. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας για τα λύματα, τα κράτη μέλη όφειλαν να μεριμνήσουν ώστε, μεταξύ άλλων, οι οικισμοί με ι.π. μεταξύ 2 000 και 15 000⁴ να διαθέτουν δίκτυα αποχετεύσεως⁵ αστικών λυμάτων έως τις 31 Δεκεμβρίου 2005 το αργότερο.

6. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας για τα λύματα, τα κράτη μέλη όφειλαν να μεριμνήσουν, μεταξύ άλλων, ώστε τα αστικά λύματα που διοχετεύονται σε δίκτυα αποχετεύσεως να υποβάλλονται, πριν από την απόρριψή τους, σε δευτεροβάθμια ή σε ισοδύναμη επεξεργασία. Οι οικισμοί με ι.π. μεταξύ 10 000 και 15 000 και οι οικισμοί με ι.π. μεταξύ 2 000 και 10 000 για τα λύματα που αποβάλλονται σε γλυκά ύδατα και σε εκβολές ποταμών όφειλαν να έχουν συμμορφωθεί προς τη διάταξη αυτή το αργότερο έως τις 31 Δεκεμβρίου 2005.

7. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 3, της οδηγίας για τα λύματα, οι απορρίψεις αυτές πρέπει να πληρούν τις απαιτήσεις του παραρτήματος I, σημείο Β, της οδηγίας για τα λύματα.

8. Στο παράρτημα I, σημείο Β, καθορίζονται οι απαιτήσεις για την απόρριψη από σταθμούς επεξεργασίας αστικών λυμάτων στα ύδατα υποδοχής ως εξής:

«1. Ο σχεδιασμός ή η μετασκευή των σταθμών επεξεργασίας λυμάτων γίνεται έτσι ώστε να μπορούν να λαμβάνονται αντιπροσωπευτικά δείγματα των εισερχομένων και των επεξεργασμένων λυμάτων προτού απορριφθούν στα ύδατα υποδοχής.

2. Οι απορρίψεις από σταθμούς επεξεργασίας αστικών λυμάτων, οι οποίες υποβάλλονται σε επεξεργασία, σύμφωνα με τα άρθρα 4 και 5 της παρούσας οδηγίας, πρέπει να πληρούν τις απαιτήσεις που παρατίθενται στον πίνακα 1.

[...]»

9. Κατά το άρθρο 15, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας για τα λύματα, οι αρμόδιες αρχές ή τα κατάλληλα όργανα παρακολουθούν, μεταξύ άλλων, τις απορρίψεις από σταθμούς επεξεργασίας αστικών λυμάτων. Με τον τρόπο αυτό ελέγχουν τη συμμόρφωση προς τις απαιτήσεις του παραρτήματος I, σημείο Β, σύμφωνα με τις διαδικασίες ελέγχου που ορίζονται στο παράρτημα I, σημείο Δ.

10. Στο παράρτημα I, σημείο Δ, της οδηγίας για τα λύματα περιγράφονται οι μέθοδοι αναφοράς για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων. Στην παράγραφο 3 διευκρινίζεται ότι ο ελάχιστος ετήσιος αριθμός δειγμάτων καθορίζεται ανάλογα με το μέγεθος του σταθμού επεξεργασίας και συλλέγεται σε τακτά χρονικά διαστήματα κατά τη διάρκεια του έτους. Για σταθμούς επεξεργασίας μεγέθους μεταξύ 2 000 και 9 999 ι.π. συλλέγονται τουλάχιστον 12 δείγματα το πρώτο έτος. Τα επόμενα έτη απαιτούνται τέσσερα δείγματα, εφόσον τα δείγματα που συλλέχθηκαν το πρώτο έτος πληρούν τις απαιτήσεις της οδηγίας για τα λύματα. Εάν ένα από τα τέσσερα δείγματα δεν είναι ικανοποιητικό, το επόμενο έτος πρέπει να λαμβάνονται εκ νέου 12 δείγματα. Για σταθμούς επεξεργασίας μεγέθους μεταξύ 10 000 και 49 999 ι.π. πρέπει να συλλέγονται τουλάχιστον 12 δείγματα.

4 Όλοι οι οικισμοί τους οποίους αφορά η υπό κρίση υπόθεση έχουν ι.π. μεταξύ 2 000 και 15 000 –ενώ η χαμηλότερη ι.π. είναι 2 024 (οικισμός Δεσφίνας) και η υψηλότερη 10 786 (οικισμός Χανιώτη).

5 Στο άρθρο 2, παράγραφος 5, της ΟΕΑΛ ως «δίκτυο αποχέτευσης» ορίζεται το σύστημα αγωγών που συλλέγει και διοχετεύει τα αστικά λύματα.

III. Διαδικασία

11. Με επιστολή της 29ης Μαΐου 2007 η Επιτροπή ζήτησε από την Ελληνική Δημοκρατία να της διαβιβάσει, εντός έξι μηνών, στοιχεία σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας για τα λύματα. Ειδικότερα, τα στοιχεία αυτά ζητήθηκαν ώστε η Επιτροπή να μπορέσει να αξιολογήσει τη συμμόρφωση προς το άρθρο 4 της οδηγίας για τα λύματα. Το αίτημα της Επιτροπής αφορούσε οικισμούς με ι.π. άνω του 2 000.
12. Κατόπιν εξετάσεως των στοιχείων που υπέβαλε η Ελληνική Δημοκρατία για το έτος 2007, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι 62 οικισμοί παραβίαζαν το άρθρο 4 της οδηγίας για τα λύματα.
13. Με επιστολή της 5ης Οκτωβρίου 2010 η Επιτροπή ζήτησε διευκρινίσεις από την Ελληνική Δημοκρατία. Η Ελληνική Δημοκρατία απάντησε στην επιστολή αυτή την 21η Δεκεμβρίου 2010, υποβάλλοντας πρόσθετα στοιχεία.
14. Την 17η Ιουνίου 2011 η Επιτροπή απηύθυνε στην Ελληνική Δημοκρατία προειδοποιητική επιστολή, στην οποία ανέφερε ότι το εν λόγω κράτος μέλος παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την οδηγία για τα λύματα. Η Ελληνική Δημοκρατία απάντησε στην επιστολή αυτή στις 11 Αυγούστου 2011, υποβάλλοντας πρόσθετα στοιχεία σχετικά με τους επίμαχους οικισμούς.
15. Την 1η Ιουνίου 2012 η Επιτροπή απηύθυνε αιτιολογημένη γνώμη στην Ελληνική Δημοκρατία, υποστηρίζοντας ότι η παράβαση της οδηγίας για τα λύματα εξακολουθούσε να υφίσταται.
16. Κατόπιν περαιτέρω ανταλλαγής πληροφοριών, την 21η Φεβρουαρίου 2014 η Επιτροπή απηύθυνε στην Ελληνική Δημοκρατία συμπληρωματική αιτιολογημένη γνώμη. Υποστήριξε ότι σε σχέση με οκτώ οικισμούς, ήτοι τους οικισμούς Προσοτσάνης, Δοξάτου, Ελευθερούπολης, Βάγιας, Δεσφίνας, Γαλάτιστας, Πολύχρονου και Χανιώτη, εξακολουθούσε να υφίσταται παράβαση του άρθρου 4 της οδηγίας για τα λύματα.
17. Την 26η Ιουνίου 2015 η Επιτροπή άσκησε προσφυγή λόγω παραβάσεως κατά το άρθρο 258 ΣΛΕΕ. Ζήτησε από το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι η Ελληνική Δημοκρατία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας για τα λύματα.
18. Γραπτές παρατηρήσεις υπέβαλαν η Ελληνική Δημοκρατία και η Επιτροπή. Αμφότερες ανέπτυξαν προφορικώς τις παρατηρήσεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 25ης Ιανουαρίου 2017.

IV. Ανάλυση

19. Οι παρούσες προτάσεις είναι διαρθρωμένες ως εξής. Καταρχάς, παρατίθεται συνοπτική ανασκόπηση της προηγούμενης νομολογίας που έχει εξετάσει ρητώς ή εμμέσως τη σχέση μεταξύ των διατάξεων της οδηγίας για τα λύματα και των σημείων Β και Δ του παραρτήματος I της ίδιας οδηγίας (Α). Δεύτερον, θα προσπαθήσω να συστηματοποιήσω τη νομολογία αυτή ως προς δύο βασικά στοιχεία που αποτελούν τον πυρήνα της ασκηθείσας προσφυγής: ως προς την εσωτερική λογική και δομή της οδηγίας για τα λύματα και τη σχέση μεταξύ των διατάξεων της και του παραρτήματος I (Β.1.), καθώς και ως προς τις αντίστοιχες υποχρεώσεις των κρατών μελών όσον αφορά τα δείγματα που πρέπει να υποβάλλονται (Β.2.). Το τρίτο μέρος της αναλύσεώς μου (Γ) αφορά την υπό κρίση υπόθεση και σε αυτό εξετάζονται, αρχικά, οι οικισμοί για τους οποίους δεν αμφισβητείται ότι δεν υπέβαλαν δείγματα (Γ.1.), και στη συνέχεια οι οικισμοί για τους οποίους υπάρχει αμφισβήτηση ως προς το ζήτημα αυτό (Γ.2.).

A. Υφιστάμενη νομολογία

20. Δύο είναι οι βασικές πτυχές του ζητήματος της υποβολής δειγμάτων δυνάμει της οδηγίας για τα λύματα: η πρώτη είναι η ιδιαίτερη φύση της σχέσεως μεταξύ των άρθρων 4 και 15 της οδηγίας για τα λύματα, αφενός, και μεταξύ των σημείων Β και Δ του παραρτήματος Ι, αφετέρου. Εντεύθεν ανακύπτει το ζήτημα της ποσότητας και της ποιότητας των δειγμάτων που οφείλουν να υποβάλλουν τα κράτη μέλη βάσει καθεμίας από τις προμνησθείσες διατάξεις.

21. Το Δικαστήριο είχε ήδη πολλές φορές την ευκαιρία να αποφανθεί ως προς τη σχέση μεταξύ των προμνησθεισών διατάξεων της οδηγίας για τα λύματα και των σημείων Β και Δ του παραρτήματός της Ι.

22. Στην απόφαση Επιτροπή κατά Ιταλίας⁶ το Δικαστήριο έκρινε ότι το γεγονός ότι πληρούνταν οι απαιτήσεις του παραρτήματος Ι, σημείο Δ, της οδηγίας για τα λύματα, επέτρεπε το συμπέρασμα ότι είχαν τηρηθεί οι διατάξεις του άρθρου 4 της εν λόγω οδηγίας.

23. Το ζήτημα κατά πόσον ισχύει και το αντίστροφο συμπέρασμα, ήτοι ότι η συμμόρφωση προς το άρθρο 4 μπορεί να αποδειχτεί μόνον εφόσον το οικείο κράτος μέλος υποβάλει τον απαιτούμενο αριθμό δειγμάτων που έχουν συλλεχθεί με τη μέθοδο του παραρτήματος Ι, σημείο Δ, τέθηκε μεταγενέστερα, στο πλαίσιο της υποθέσεως Επιτροπή κατά Βελγίου. Το Βέλγιο υποστήριξε ότι «κατά το άρθρο 4 και το παράρτημα Ι, σημείο Β [της οδηγίας για τα λύματα], εφόσον σταθμός επεξεργασίας λυμάτων ο οποίος εξυπηρετεί έναν οικισμό έχει τεθεί σε λειτουργία και από τα [αρχικά] αποτελέσματα των αναλύσεων προκύπτει ότι η σύνθεση των επεξεργασμένων λυμάτων είναι σύμφωνη προς τις προδιαγραφές του πίνακα 1 του παραρτήματος Ι της οδηγίας για τα λύματα, οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την οδηγία έχουν εκπληρωθεί»⁷.

24. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί της υποθέσεως αυτής χωρίς να διατυπώσει ρητώς την άποψή του επί του εν λόγω ζητήματος. Το Δικαστήριο επισήμανε σε σχέση με τους επίμαχους στην υπόθεση εκείνη οικισμούς ότι, «κατά την ημερομηνία καταθέσεως της προσφυγής της Επιτροπής, είχαν σταθμούς επεξεργασίας αστικών λυμάτων, αλλά [...], αντιθέτως προς τα προβλεπόμενα στο παράρτημα Ι, σημείο Δ, της [ΟΕΑΛ], δεν είχαν συλλεγεί δώδεκα δείγματα κατά το πρώτο έτος της λειτουργίας τους». Ωστόσο το Δικαστήριο πρόσθεσε στη συνέχεια ότι «[...] κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, οι δύο επίμαχοι οικισμοί δεν είχαν σταθμούς επεξεργασίας και [...] κατά συνέπεια, δεν είχαν συμμορφωθεί προς τις επιταγές του άρθρου 4 της [ΟΕΑΛ]»⁸.

25. Στην απόφαση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (στο εξής: Επιτροπή κατά Πορτογαλίας Ι) η Επιτροπή υποστήριξε ότι «οι υποχρεώσεις τις οποίες υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 4 της [ΟΕΑΛ] περιλαμβάνουν τη διεξαγωγή των προβλεπόμενων στο παράρτημα Ι, σημείο Δ, της οδηγίας αυτής ελέγχων, για τους σκοπούς των οποίων είναι αναγκαίο να λαμβάνεται ετησίως ένας ελάχιστος αριθμός δειγμάτων [...]»⁹.

26. Με τις προτάσεις του στην ίδια υπόθεση, ο γενικός εισαγγελέας P. Cruz Villalón αποσαφήνισε τη σχέση μεταξύ του άρθρου 4 και των σημείων Β και Δ του παραρτήματος Ι. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι για την αξιολόγηση των υποχρεώσεων που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 4 της οδηγίας για τα λύματα, η εφαρμοστέα διάταξη είναι το παράρτημα Ι, σημείο Β, και όχι το παράρτημα Ι, σημείο Δ. Επισήμανε ότι το παράρτημα Ι, σημείο Β, συνδέεται με το άρθρο 15 της οδηγίας για τα λύματα. Η τελευταία αυτή διάταξη αφορά την παρακολούθηση μετά την εγκατάσταση των σταθμών επεξεργασίας αστικών λυμάτων. Η παρακολούθηση αυτή συνεπάγεται «συνεχή υποχρέωση με την

6 Απόφαση της 19ης Ιουλίου 2012, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-565/10, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2012:476, σκέψη 37).

7 Απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2014, Επιτροπή κατά Βελγίου (C-395/13, EU:C:2014:2347, σκέψη 22).

8 Απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2014, Επιτροπή κατά Βελγίου (C-395/13, EU:C:2014:2347, σκέψεις 46 και 48).

9 Απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2016, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-398/14, EU:C:2016:61, σκέψη 33).

οποία επιδιώκεται να διασφαλιστεί ότι οι απορρίψεις συμμορφώνονται *διαρκώς* προς τις απαιτήσεις ποιότητας που έπρεπε να πληρούνται *από τη θέση σε λειτουργία* του σταθμού»¹⁰. Για να εξακριβωθεί αν συγκεκριμένος σταθμός επεξεργασίας αστικών λυμάτων πληροί τις απαιτήσεις του παραρτήματος I, σημείο B, «δεν απαιτείται η ολοκλήρωση της δειγματοληπτικής διαδικασίας του σημείου Δ του παραρτήματος I»¹¹.

27. Επιπλέον, ο γενικός εισαγγελέας P. Cruz Villalón επισήμανε ότι αν απαιτούνταν η συλλογή δειγμάτων κατά τη διάρκεια ενός ολόκληρου έτος προκειμένου να αξιολογηθεί η συμμόρφωση προς το άρθρο 4, τούτο θα σήμαινε ότι τα δείγματα αυτά θα έπρεπε να αποστέλλονται εντός των προθεσμιών του άρθρου 4. Αυτό, όμως, θα συνεπαγόταν στην πράξη ότι η προθεσμία εντός της οποίας οι οικισμοί πρέπει να αποκτήσουν δίκτυα αποχετεύσεως αστικών λυμάτων, όπως ορίζεται στο άρθρο 3, θα έπρεπε να θεωρηθεί ότι αναφέρεται σε ημερομηνία που προηγείται κατά ένα έτος της ημερομηνίας που προβλέπεται στο άρθρο αυτό¹².

28. Στην απόφαση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας I, το Δικαστήριο υιοθέτησε την ερμηνεία που είχε προτείνει ο γενικός εισαγγελέας. Επί του επιχειρήματος της Επιτροπής ότι η συμμόρφωση προς το άρθρο 4 πρέπει να αποδεικνύεται μέσω της μεθόδου του παραρτήματος I, σημείο Δ, το Δικαστήριο επισήμανε ότι το άρθρο 4 της οδηγίας για τα λύματα δεν κάνει καμία αναφορά στο παράρτημα I, σημείο Δ. Το Δικαστήριο επισήμανε, παραπέμποντας στις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα, ότι το παράρτημα I, σημείο Δ, σχετίζεται με μια «συνεχή υποχρέωση με την οποία επιδιώκεται να διασφαλιστεί ότι οι απορρίψεις συμμορφώνονται “διαρκώς”» προς τις απαιτήσεις ποιότητας που καθορίζονται στο σημείο B του παραρτήματος I¹³. Αντιθέτως, δεν επιβάλλει να πραγματοποιούνται δειγματοληψίες κατά τη διάρκεια ενός ολόκληρου έτους. Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι «εφόσον κράτος μέλος είναι σε θέση να υποβάλει ένα δείγμα που να ανταποκρίνεται στις προβλεπόμενες στο παράρτημα I, σημείο B, της [ΟΕΑΛ] απαιτήσεις, πρέπει να θεωρείται ότι πληρούνται οι υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 4 της οδηγίας αυτής»¹⁴.

29. Το Δικαστήριο υιοθέτησε την ίδια ερμηνεία και στην απόφαση Επιτροπή κατά Ισπανίας¹⁵. Στην απόφαση αυτή το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, εφόσον κράτος μέλος είναι σε θέση να υποβάλει ένα δείγμα που ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του παραρτήματος I, σημείο B, της οδηγίας για τα λύματα, πρέπει να θεωρείται ότι έχουν τηρηθεί οι υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 4. Τούτο δε, επειδή η διάταξη αυτή δεν επιβάλλει να πραγματοποιούνται δειγματοληψίες κατά τη διάρκεια ενός ολόκληρου έτους. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο εφάρμοσε την ίδια λύση για την αξιολόγηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από το άρθρο 5 της οδηγίας για τα λύματα¹⁶.

30. Η άποψη ότι ένα δείγμα είναι επαρκές δεν φαίνεται, όμως, να υιοθετήθηκε πλήρως στην απόφαση Επιτροπή κατά Ελληνικής Δημοκρατίας¹⁷. Στην απόφαση αυτή το Δικαστήριο στήριξε την κρίση του επί του ζητήματος της παραβάσεως του άρθρου 4, παράγραφος 3, της οδηγίας για τα λύματα από την Ελληνική Δημοκρατία στο γεγονός ότι το εν λόγω κράτος μέλος δεν προσκόμισε αποδείξεις σύμφωνα με το παράρτημα I, σημείο Δ¹⁸.

10 Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Cruz Villalón στην υπόθεση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-398/14, EU:C:2015:625, σημείο 43).

11 Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Cruz Villalón στην υπόθεση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-398/14, EU:C:2015:625, σημείο 44).

12 Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Cruz Villalón στην υπόθεση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-398/14, EU:C:2015:625, σημείο 37).

13 Απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2016, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-398/14, EU:C:2016:61, σκέψη 37).

14 Απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2016, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-398/14, EU:C:2016:61, σκέψη 39). Η υπογράμμιση δική μου.

15 Απόφαση της 10ης Μαρτίου 2016, Επιτροπή κατά Ισπανίας (C-38/15, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2016:156, σκέψη 24).

16 Το άρθρο 5 της ΟΕΑΛ αφορά τις αποκαλούμενες ευαίσθητες περιοχές. Το άρθρο 5, παράγραφος 3, παραπέμπει, επίσης, στο σημείο B του παραρτήματος I.

17 Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2015, Επιτροπή κατά Ελληνικής Δημοκρατίας (C-167/14, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:684).

18 Το Δικαστήριο επισήμανε, κατ' ουσίαν, ότι η Ελληνική Δημοκρατία δεν απέδειξε ότι είχε συλλέξει δείγματα σε τακτά χρονικά διαστήματα, όπως επιβάλλει το παράρτημα I, σημείο Δ. Κατά το Δικαστήριο, αυτό απέκλειε τη δυνατότητα να ελεγχθεί αν πληρούνταν οι απαιτήσεις του άρθρου 4, παράγραφος 3, της ΟΕΑΛ. Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2015, Επιτροπή κατά Ελληνικής Δημοκρατίας (C-167/14, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:684, σκέψη 48).

31. Σε μεταγενέστερη υπόθεση που αφορούσε επίσης την Πορτογαλία (στο εξής: Επιτροπή κατά Πορτογαλίας II)¹⁹, ασκήθηκε προσφυγή βάσει του άρθρου 260, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ²⁰. Η Επιτροπή υποστήριξε εκ νέου ότι, για να αποδειχτεί η συμμόρφωση προς το άρθρο 4 της οδηγίας για τα λύματα, πρέπει να διεξάγονται αξιολογήσεις δειγμάτων σε διάστημα ενός έτους, σύμφωνα με το παράρτημα I, σημείο Δ, το οποίο καθορίζει τον ελάχιστο ετήσιο αριθμό δειγμάτων²¹.

32. Στις προτάσεις της στην υπόθεση αυτή²², η γενική εισαγγελέας J. Kokott εκτιμά ότι «από την [ΟΕΑΛ] δεν προκύπτει ότι η εφαρμογή του άρθρου 4 σε σχέση με συγκεκριμένο σταθμό επεξεργασίας λυμάτων προϋποθέτει οποιαδήποτε δειγματοληψία. Αντιθέτως, η υποχρέωση τακτικής δειγματοληψίας υφίσταται ανεξάρτητα και παράλληλα με την υποχρέωση αποτελεσματικής δευτεροβάθμιας επεξεργασίας»²³. Φρονεί ότι «η δειγματοληψία δύναται να αποδείξει ότι σταθμός επεξεργασίας λυμάτων ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της [ΟΕΑΛ]»²⁴.

33. Χωρίς να αποφανθεί ρητώς επί του ισχυρισμού της Επιτροπής στην υπόθεση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας II, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, εφόσον η Πορτογαλία, όσον αφορά συγκεκριμένο οικισμό, είχε συλλέξει δείγματα σε τακτά χρονικά διαστήματα, για αρκετούς μήνες, οι επίμαχες απορρίψεις ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις του άρθρου 4, παράγραφος 3, της οδηγίας για τα λύματα²⁵.

34. Εν κατακλείδι, διαπιστώνεται ότι, μετά από μια αρχική αμφισημία που παρατηρείται στις αποφάσεις Επιτροπή κατά Ιταλίας²⁶ και Επιτροπή κατά Βελγίου²⁷ ως προς τις ακριβείς έννομες συνέπειες του παραρτήματος I, σημείο Δ, το Δικαστήριο, στην απόφαση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας I, προέβη στη διάκριση μεταξύ της εφάπαξ υποχρέωσης να τεθεί μια εγκατάσταση σε λειτουργία, που απορρέει από το άρθρο 4 της οδηγίας για τα λύματα, και της διαρκούς υποχρέωσης παρακολούθησής μετά τη θέση σε λειτουργία, η οποία απορρέει από το άρθρο 15 της οδηγίας για τα λύματα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ένα δείγμα είναι επαρκές για να αποδειχθεί ότι κράτος μέλος έχει συμμορφωθεί προς το άρθρο 4 της οδηγίας για τα λύματα.

B. Απόδειξη της τηρήσεως του άρθρου 4 της οδηγίας για τα λύματα

35. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, η αρχική νομολογία δεν υπήρξε, ίσως, πρότυπο σαφήνειας. Ωστόσο, μετά την έκδοση της αποφάσεως Επιτροπή κατά Πορτογαλίας I, το κρίσιμο ζήτημα έχει πλέον αποσαφηνιστεί.

36. Στην παρούσα ενότητα συνοψίζονται τα κυριότερα στοιχεία του εφαρμοστέου νομικού πλαισίου, με έμφαση εκ νέου στις δύο βασικές πτυχές: στην εσωτερική δομή και λογική των εφαρμοστέων διατάξεων της οδηγίας για τα λύματα (1) και, στη συνέχεια, στις λεπτομέρειες της υποχρέωσης δειγματοληψίας των κρατών μελών (2).

19 Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2016, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-557/14, EU:C:2016:471).

20 Η προσφυγή αυτή αφορούσε την εκτέλεση προηγούμενης αποφάσεως της 7ης Μαΐου 2009, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-530/07, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2009:292).

21 Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2016, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-557/14, EU:C:2016:471, σκέψη 43).

22 Προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-557/14, EU:C:2016:119).

23 Προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-557/14, EU:C:2016:119, σημείο 29).

24 Προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-557/14, EU:C:2016:119, σημείο 30).

25 Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2016, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-557/14, EU:C:2016:471, σκέψη 63).

26 Απόφαση της 19ης Ιουλίου 2012, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-565/10, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2012:476).

27 Απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2014, Επιτροπή κατά Βελγίου (C-395/13, EU:C:2014:2347).

1. Εσωτερική δομή της οδηγίας για τα λύματα

37. Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα των παρουσών προτάσεων, ο γενικός εισαγγελέας P. Cruz Villalón, στις προτάσεις του επί της υποθέσεως Επιτροπή κατά Πορτογαλίας I, προέβη σε σαφή διάκριση μεταξύ του άρθρου 4 και του παραρτήματος I, σημείο Β, αφενός, και του άρθρου 15 και του παραρτήματος I, σημείο Δ, αφετέρου. Η διάκριση αυτή επιβεβαιώθηκε στη συνέχεια από το Δικαστήριο.

38. Η Επιτροπή υποστήριξε κατά το παρελθόν και εξακολουθεί να υποστηρίζει με τα υπομνήματά της στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, ότι η μέθοδος που προβλέπει η νομοθεσία της Ένωσης στο παράρτημα I, σημείο Δ, για την παρακολούθηση μετά τη θέση σε λειτουργία των εγκαταστάσεων, πρέπει να εφαρμοστεί και για την αξιολόγηση της τηρήσεως της εφάπαξ υποχρέωσης που απορρέει από το άρθρο 4.

39. Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή προσκρούει στην εσωτερική δομή και στην οικονομία της οδηγίας για τα λύματα.

40. Υπενθυμίζεται ότι τα άρθρα 4 και 15 της οδηγίας για τα λύματα υπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς. Σκοπός του άρθρου 4 είναι να διασφαλίσει ότι τα κράτη μέλη υποβάλλουν τα αστικά λύματα, σε συγκεκριμένους οικισμούς, σε δευτεροβάθμια ή σε ισοδύναμη επεξεργασία, εντός συγκεκριμένων προθεσμιών. Το άρθρο 15 αποσκοπεί να διασφαλίσει ότι τα κράτη μέλη εξακολουθούν να υποβάλλουν τα εν λόγω αστικά λύματα σε δευτεροβάθμια ή σε ισοδύναμη επεξεργασία καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του σταθμού επεξεργασίας αστικών λυμάτων.

41. Στο πλαίσιο των διαφορετικών αυτών σκοπών, κάθε μία από τις ανωτέρω διατάξεις παραπέμπει σε διαφορετικό σημείο του παραρτήματος I της οδηγίας για τα λύματα. Τα αντίστοιχα σημεία καθορίζουν τις λεπτομέρειες σχετικά με τις υποχρεώσεις δειγματοληψίας των κρατών μελών. Το περιεχόμενό τους είναι προσαρμοσμένο στους διαφορετικούς σκοπούς που υπηρετούν τα άρθρα 4 και 15.

42. Το άρθρο 4, παράγραφος 3, παραπέμπει στο παράρτημα I, σημείο Β. Το σημείο Β καθορίζει τις προβλεπόμενες τιμές της δευτεροβάθμιας ή ισοδύναμης επεξεργασίας για τον χρόνο που *τίθεται σε λειτουργία* το δίκτυο αποχετεύσεως.

43. Το άρθρο 15 παραπέμπει στο παράρτημα I, σημείο Δ. Το σημείο Δ θεσπίζει διαδικασίες ελέγχου για την παρακολούθηση της *συνεχούς* συμμορφώσεως προς τις τιμές του παραρτήματος I, σημείο Β, μετά τη θέση του δικτύου αποχετεύσεως σε λειτουργία. Αυτοί οι κανόνες εποπτείας που ισχύουν μετά την έναρξη λειτουργίας έχουν σχεδιαστεί για να εφαρμόζονται σε ετήσια βάση. Τα κράτη μέλη οφείλουν να συλλέγουν δείγματα των επεξεργασμένων αστικών λυμάτων καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και σε τακτά χρονικά διαστήματα.

44. Εν συνόψει, η αξιολόγηση της τηρήσεως των υποχρεώσεων που απορρέουν από το άρθρο 4 και το παράρτημα I, σημείο Β, αφορά, κατά λογική αναγκαιότητα, ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο: αυτό κατά το οποίο το δίκτυο αποχετεύσεως τίθεται σε λειτουργία. Η αξιολόγηση της τηρήσεως των υποχρεώσεων που απορρέουν από το άρθρο 15 και το παράρτημα I, σημείο Δ, είναι εξ ορισμού μια συνεχής διαδικασία, αορίστου διάρκειας. Επιπλέον, στο παράρτημα I, σημείο Β, καθορίζονται οι ισχύουσες ουσιαστικές απαιτήσεις (τιμές) οι οποίες πρέπει να τηρούνται στη συνέχεια, καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του δικτύου αποχετεύσεως.

2. Υποχρέωση δειγματοληψίας δυνάμει του άρθρου 4 της οδηγίας για τα λύματα

45. Η ακριβής έκταση των υποχρεώσεων δειγματοληψίας αποτελεί ζήτημα το οποίο μπορεί να απαντηθεί βάσει της εσωτερικής δομής της οδηγίας για τα λύματα, όπως αυτή εκτέθηκε ανωτέρω.

46. Έχει ήδη καταστεί σαφές ότι για τον έλεγχο της τηρήσεως του άρθρου 4 της οδηγίας για τα λύματα η Επιτροπή δεν μπορεί να απαιτήσει από τα κράτη μέλη συλλογή 12 δειγμάτων κατά τη διάρκεια ενός έτους, βάσει του παραρτήματος I, σημείο Δ.

47. Η Επιτροπή φαίνεται ότι έχει εγκαταλείψει πλέον την άποψη ότι απαιτούνται 12 δείγματα. Εντούτοις, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, έδωσε έμφαση στο επιχείρημα ότι τα δείγματα που υποβάλλουν τα κράτη μέλη πρέπει να είναι *αντιπροσωπευτικά*.

48. Πράγματι, το παράρτημα I, σημείο B, παράγραφος 1, ορίζει ότι «[ο] σχεδιασμός ή η μετασκευή των σταθμών επεξεργασίας λυμάτων γίνεται έτσι ώστε να μπορούν να λαμβάνονται *αντιπροσωπευτικά δείγματα* των εισερχομένων και των επεξεργασμένων λυμάτων προτού απορριφθούν στα ύδατα υποδοχής»²⁸.

49. Συνεπώς, η Επιτροπή ορθώς προβάλλει ότι τα δείγματα που απαιτούνται από το άρθρο 4 σε συνδυασμό με το παράρτημα I, σημείο B, πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικά. Ωστόσο, το κείμενο του παραρτήματος I, σημείο B, (και γενικότερα η οδηγία για τα λύματα) δεν παρέχουν λεπτομέρειες ως προς το περιεχόμενο της έννοιας των αντιπροσωπευτικών δειγμάτων.

50. Τι είναι λοιπόν «αντιπροσωπευτικά δείγματα»; Πρέπει να αποσαφηνιστούν δύο διαστάσεις της έννοιας αυτής: η ποσοτική και η ποιοτική.

51. Όσον αφορά την *ποσοτική* διάσταση, ήτοι τον αριθμό των δειγμάτων, πρέπει να υπογραμμιστούν τρία σημεία.

52. Πρώτον, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, βάσει της εσωτερικής δομής της οδηγίας για τα λύματα υφίσταται διάκριση μεταξύ των άρθρων 4 και 15. Κάθε ένα από τα άρθρα αυτά παραπέμπει σε διαφορετικά σημεία του παραρτήματος I. Κατά συνέπεια, ο αριθμός των δειγμάτων που μπορεί να απαιτηθεί δυνάμει κάθε μίας από τις διατάξεις αυτές πρέπει λογικά να *είναι διαφορετικός*. Αν ο νομοθέτης της Ένωσης είχε την πρόθεση να εξαρτήσει τη δυνατότητα αποδείξεως της τηρήσεως του άρθρου 4, παράγραφος 3, από τη συλλογή δειγμάτων καθ' όλη τη διάρκεια ενός έτους, θα είχε προβλέψει την ίδια διαδικασία που προέβλεψε στο παράρτημα I, σημείο Δ.

53. Δεύτερον, ο αριθμός των δειγμάτων τα οποία πρέπει να υποβάλλονται δυνάμει του παραρτήματος I, σημείο B, πρέπει επίσης να είναι *μικρότερος* από τον αριθμό των δειγμάτων που πρέπει να υποβάλλονται δυνάμει του παραρτήματος I, σημείο Δ. Και αυτή η διαπίστωση συνάγεται από τη διαφορετική λογική που διέπει τις δύο διατάξεις: η υποχρέωση συνεχούς παρακολούθησεως την περίοδο μετά την εγκατάσταση του δικτύου αποχετεύσεως, που έχει σχεδιαστεί για να τηρείται σε ετήσια βάση, είναι κατ' ανάγκη περισσότερο απαιτητική από το να αποδειχθεί ότι σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο η εγκατάσταση τέθηκε σε λειτουργία και τα αστικά λύματα άρχισαν να υποβάλλονται σε δευτεροβάθμια ή σε ισοδύναμη επεξεργασία.

54. Το σύνολο τιμών που είναι «μικρότερες του 12» είναι σίγουρα μια σαφής έννοια στον κόσμο της αριθμητικής και των φυσικών αριθμών. Ωστόσο, ενδέχεται η έννοια αυτή να χρήζει περαιτέρω διευκρινίσεων προκειμένου να καθορισθεί το ζήτημα των αποδείξεων που οφείλουν να προσκομίζουν τα κράτη μέλη στο πλαίσιο της οδηγίας για τα λύματα.

55. Τρίτον, για τον λόγο αυτόν είναι κρίσιμη η οικονομία και ο σκοπός του άρθρου 4 της οδηγίας για τα λύματα. Όπως ήδη επισημάνθηκε στην προηγούμενη ενότητα των προτάσεων, το άρθρο 4 και το παράρτημα I, σημείο B, κατ' ουσίαν επικεντρώνονται σε ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο και στην αντίστοιχη εξακρίβωση, ήτοι στη θέση σε λειτουργία της απαιτούμενης δευτεροβάθμιας επεξεργασίας

²⁸ Η υπογράμμιση δική μου.

των λυμάτων κατά τις ταχθείσες ημερομηνίες. Δεδομένου ότι αυτή η διαδικασία, σε αντίθεση προς οποιαδήποτε μεταγενέστερη παρακολούθηση βάσει του άρθρου 15 της οδηγίας για τα λύματα, είναι κατ' ουσίαν μια εφάπαξ εξακρίβωση η οποία επικεντρώνεται σε ένα χρονικό σημείο, ένα δείγμα είναι επαρκές.

56. Βάσει της λογικής αυτής, στην απόφαση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας I το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ρητώς ότι, όσον αφορά τον συγκεκριμένο αριθμό δειγμάτων, *ένα δείγμα* που ανταποκρίνεται στις τιμές του παραρτήματος I, σημείο B, είναι αρκετό για να αποδειχθεί η συμμόρφωση προς το άρθρο 4 της οδηγίας για τα λύματα.

57. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, επισημαίνεται βεβαίως ότι είναι φυσικό οι προσκομισθείσες αποδείξεις να αξιολογούνται ανά περίπτωση. Όντως, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα πραγματικά περιστατικά κάθε υποθέσεως. Ωστόσο, κατά κανόνα, ένα δείγμα αρκεί για να διαπιστωθεί ότι το δίκτυο αποχετεύσεως κράτους μέλους πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 4, παράγραφος 3, και του παραρτήματος I, σημείο B.

58. Εντούτοις, υπενθυμίζεται ότι στο κείμενο του παραρτήματος I, σημείο B, χρησιμοποιείται πληθυντικός αριθμός. Γίνεται αναφορά σε αντιπροσωπευτικά *δείγματα* και όχι σε αντιπροσωπευτικό *δείγμα*.

59. Η διατύπωση όμως αυτή, ακόμη και αν τούτο ίσως εκπλήσσει εκ πρώτης όψεως, δεν αφορά την ποσότητα των δειγμάτων, αλλά την εγγενή *ποιότητα* και τη σύνθεση του απαιτούμενου δείγματος.

60. Όπως ορθώς διευκρίνισε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η χρήση πληθυντικού αριθμού στο παράρτημα I, σημείο B, οφείλεται στο γεγονός ότι η αξιολόγηση της συμμορφώσεως προς το παράρτημα I, σημείο B, για τους σκοπούς του άρθρου 4 της οδηγίας για τα λύματα απαιτεί δύο διαφορετικά είδη δείγματος: ένα για τα εισερχόμενα λύματα και ένα άλλο για τα εξερχόμενα επεξεργασμένα λύματα.

61. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή προέβη σε διάκριση μεταξύ της ποιότητας των δειγμάτων και της ποσότητάς τους. Παραδέχεται ότι, υπό το πρίσμα της αποφάσεως Επιτροπή κατά Πορτογαλίας I²⁹, ένα δείγμα αρκεί από απόψεως της ποσότητας των δειγμάτων που συλλέγονται. Ωστόσο, δίνει έμφαση στην απαιτούμενη *ποιότητα* του υποβαλλόμενου δείγματος.

62. Με την επιφύλαξη του κατά πόσον ένα τέτοιο επιχείρημα μπορεί να προβληθεί στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας, ζήτημα επί του οποίου θα επανέλθω στην ενότητα Γ.2, σημείο 84 επ. των παρουσών προτάσεων, φρονώ ότι, γενικώς, η προσέγγιση αυτή είναι σύμφωνη με το γράμμα του παραρτήματος I, σημείο B. Όντως, η παράγραφος 1 του παραρτήματος I, σημείο B, αναφέρεται σε «δείγματα των εισερχομένων και των επεξεργασμένων λυμάτων».

63. Εν συνόψει, για να αποδείξει ότι έχει τηρήσει το άρθρο 4 της οδηγίας για τα λύματα, το κράτος μέλος οφείλει να υποβάλει ένα, τουλάχιστον, αντιπροσωπευτικό δείγμα. Η Επιτροπή μπορεί, καταρχήν, να ζητήσει από κράτος μέλος να υποβάλει ζεύγος δειγμάτων, το ένα για τα εισερχόμενα αστικά λύματα και το άλλο για τα επεξεργασμένα λύματα, σύμφωνα με το γράμμα της παραγράφου 1 του παραρτήματος I, σημείο B. Ωστόσο, σύμφωνα με την απόφαση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας I, και τα δύο στοιχεία αυτού του ζεύγους δειγμάτων πρέπει, κατά το μέτρο που κάτι τέτοιο είναι τεχνικώς εφικτό, να έχουν συλλεχθεί κατά το ίδιο χρονικό σημείο. Το δείγμα είναι «πληθυντικού αριθμού», ήτοι αποτελείται από τα δύο προμνησθέντα στοιχεία και, συνεπώς, αντιπροσωπευτικό, αλλά ταυτόχρονα είναι και «ενικού αριθμού», υπό την έννοια ότι όλα τα στοιχεία του πρέπει να έχουν συλλεχθεί κατά το ίδιο χρονικό σημείο.

29 Απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2016, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-398/14, EU:C:2016:61).

Γ. Η υπό κρίση υπόθεση

64. Κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο προσφυγής λόγω παραβάσεως η οποία ασκείται από την Επιτροπή δυνάμει του άρθρου 258 ΣΛΕΕ, η Επιτροπή φέρει το βάρος της αποδείξεως. Οφείλει να προσκομίσει στο Δικαστήριο όλα τα στοιχεία που απαιτούνται για να αποδειχθεί η παράβαση υποχρεώσεως. Το κατά πόσο ένα κράτος μέλος παρέβη τις υποχρεώσεις του πρέπει να εκτιμάται σε συνάρτηση με την κατάσταση που επικρατούσε στο κράτος μέλος κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας³⁰.

65. Στην υπό κρίση υπόθεση, όπως επιβεβαίωσε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η σχετική προθεσμία εξέπνευσε την 21η Απριλίου 2014.

1. Οι οικισμοί Προσοτσάνης, Δοξάτου, Ελευθερούπολης, Βάγιας και Γαλάτιστας

66. Η Ελληνική Δημοκρατία δεν αμφισβητεί την προσαπτόμενη παράβαση όσον αφορά τους οικισμούς Προσοτσάνης, Δοξάτου, Ελευθερούπολης, Βάγιας και Γαλάτιστας. Δέχεται ότι τα απαραίτητα έργα για την κατασκευή ή την αναβάθμιση των δικτύων αποχετεύσεως δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί. Όσον αφορά τους οικισμούς Προσοτσάνης, Δοξάτου, Ελευθερούπολης και Βάγιας, η Ελληνική Δημοκρατία αναγνωρίζει ότι οι απαιτήσεις της οδηγίας για τα λύματα θα πληρούνται μόνον όταν ολοκληρωθούν τα εκτελούμενα έργα. Ως προς τον οικισμό της Γαλάτιστας, η Ελληνική Δημοκρατία συμφωνεί ότι η λειτουργία του δικτύου αποχετεύσεως δεν πληροί τις απαιτήσεις της οδηγίας για τα λύματα και ότι αυτό πρέπει να αντικατασταθεί.

67. Στο πλαίσιο της διαδικασίας δυνάμει του άρθρου 258 ΣΛΕΕ, στο Δικαστήριο εναπόκειται να διαπιστώσει την ύπαρξη ή μη της προσαπτόμενης παραβάσεως³¹, ακόμη και όταν το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος δεν αμφισβητεί την παράβαση.

68. Στην υπό κρίση υπόθεση, η Ελληνική Δημοκρατία παραδέχεται ότι τα δίκτυα αποχετεύσεως στους προμνησθέντες οικισμούς είτε δεν έχουν ολοκληρωθεί είτε χρειάζονται αναβάθμιση. Η άποψη αυτή, σε γενικές γραμμές, υποστηρίχθηκε και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Συνεπώς, τίποτε δεν κλονίζει τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισε η Επιτροπή όσον αφορά την παράβαση του άρθρου 4 της οδηγίας για τα λύματα, δεδομένου ότι τα αστικά λύματα στους πέντε αυτούς οικισμούς δεν υποβάλλονταν πριν από την απόρριψή τους σε δευτεροβάθμια ή σε ισοδύναμη επεξεργασία.

2. Οι οικισμοί Πολύχρονου, Χανιώτη και Δεσφίνας

69. Για τους ακόλουθους τρεις οικισμούς αμφισβητείται ότι υφίσταται παράβαση του άρθρου 4.

70. Όσον αφορά τον οικισμό του Πολύχρονου, η Ελληνική Δημοκρατία υπέβαλε 12 δείγματα για το έτος 2012 και 12 δείγματα για το έτος 2013. Η Επιτροπή δηλώνει ότι τέσσερα δείγματα που απεστάλησαν για το 2012 υπερβαίνουν τις προβλεπόμενες τιμές. Επιπλέον δηλώνει ότι τρία δείγματα που απεστάλησαν για το 2013 επίσης υπερβαίνουν τις εν λόγω τιμές. Κατά την Επιτροπή, τα δείγματα που δεν είναι συμβατά προς την οδηγία υπερβαίνουν τον επιτρεπόμενο βάσει του πίνακα 3 του παραρτήματος I αριθμό. Η Επιτροπή εκτιμά ότι τα υποβληθέντα δείγματα δεν μπορούν να θεωρηθούν αντιπροσωπευτικά, δεδομένου ότι δεν έχουν συλλεχθεί σύμφωνα με το παράρτημα I, σημείο Δ. Ειδικότερα, δεν έχουν αποσταλεί δείγματα για την περίοδο από τον Ιανουάριο έως τον Απρίλιο του 2012 και από τον Ιανουάριο έως τον Απρίλιο, καθώς και για τον Νοέμβριο και τον

³⁰ Βλ. απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2016, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας (C-398/14, EU:C:2016:61, σκέψεις 47 έως 49 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

³¹ Αποφάσεις της 22ας Ιουνίου 1993, Επιτροπή κατά Δανίας (C-243/89, EU:C:1993:257, σκέψη 30)· της 3ης Μαρτίου 2005, Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-414/03, EU:C:2005:134, σκέψη 9 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), και της 6ης Οκτωβρίου 2009, Επιτροπή κατά Σουηδίας (C-438/07, EU:C:2009:613, σκέψη 53 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

Δεκέμβριο του 2013. Η θέση της Επιτροπής ότι η Ελληνική Δημοκρατία δεν απέστειλε δείγματα συμβατά προς την οδηγία δεν μεταβλήθηκε καταρχήν ούτε μετά την αποστολή των 16 δειγμάτων που υπέβαλε το εν λόγω κράτος μέλος για το 2013, κατά το στάδιο της έγγραφης διαδικασίας, με το υπόμνημα αντικρούσεως.

71. Ως προς τον οικισμό του *Χανιώτη*, η Ελληνική Δημοκρατία απέστειλε 12 δείγματα για το έτος 2012. Κατά την Επιτροπή, μόνο ένα δείγμα δεν ανταποκρινόταν στις προβλεπόμενες τιμές. Ωστόσο, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι τα υποβληθέντα δείγματα δεν μπορούν να θεωρηθούν αντιπροσωπευτικά και συλλεχθέντα σε τακτά χρονικά διαστήματα, δεδομένου ότι δεν συλλέχθηκαν δείγματα μεταξύ Ιανουαρίου και Απριλίου 2012. Επιπλέον, αρχικά δεν είχε υποβληθεί κανένα δείγμα για το έτος 2013. Όσον αφορά τα δείγματα τα οποία η Ελληνική Δημοκρατία υπέβαλε με το υπόμνημα αντικρούσεως στο πλαίσιο της έγγραφης διαδικασίας, η Επιτροπή εκτιμά ότι τα δείγματα για το 2013 δεν είναι σύμφωνα με τις προβλεπόμενες τιμές και ότι τα δείγματα για το έτος 2014 δεν έχουν συλλεχθεί σε τακτά χρονικά διαστήματα.

72. Σχετικά με τον οικισμό της *Δεσφίνας*, η Ελληνική Δημοκρατία απέστειλε τέσσερα δείγματα για το έτος 2011, δύο δείγματα για το έτος 2012 και οκτώ δείγματα για το έτος 2013. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι δυνάμει του παραρτήματος I, σημείο Δ, έπρεπε να έχουν συλλεχθεί 12 δείγματα κατά τη διάρκεια του 2012, δεδομένου ότι ένα από τα δείγματα που είχαν συλλεχθεί το 2011 δεν ήταν σύμφωνο με τις προβλεπόμενες τιμές. Ομοίως, εφόσον ένα από τα δείγματα που είχαν συλλεχθεί κατά το 2012 απεδείχθη ότι δεν ήταν ικανοποιητικό, η Ελληνική Δημοκρατία όφειλε να συλλέξει 12 δείγματα κατά το 2013. Επιπλέον, τα δείγματα δεν ήταν δυνατόν να έχουν συλλεχθεί σε τακτά χρονικά διαστήματα, δεδομένου ότι ο αριθμός τους ήταν ανεπαρκής. Επίσης, μία από τις παραμέτρους ενός από τα δείγματα που υποβλήθηκαν για το έτος 2013 δεν ανταποκρινόταν στις τιμές του παραρτήματος I, σημείο Δ, παράγραφος 4, της οδηγίας για τα λύματα.

73. Με άλλα λόγια, με τα υπομνήματά της η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, για να μπορεί να γίνει αξιόπιστη αξιολόγηση δυνάμει του άρθρου 4 της οδηγίας για τα λύματα, η Ελληνική Δημοκρατία όφειλε να έχει αποστείλει, για κάθε έναν από τους επίμαχους οικισμούς, ικανοποιητικά αποτελέσματα για χρονική περίοδο η οποία να αντιστοιχεί σε τουλάχιστον ένα έτος μετά την έναρξη λειτουργίας του αντίστοιχου αποχετευτικού δικτύου, κατ' εφαρμογή των μεθόδων του παραρτήματος I, σημείο Δ.

74. Βάσει της συλλογιστικής που αναπτύχθηκε στην προηγούμενη ενότητα, το επιχείρημα της Επιτροπής δεν ευσταθεί. Ο αριθμός των δειγμάτων που υποβλήθηκαν για τους ανωτέρω τρεις οικισμούς, με όποιον τρόπο και αν τον εξετάσει κανείς, πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 4 σε συνδυασμό με το παράρτημα I, σημείο Β. Υποβλήθηκε μεγαλύτερος αριθμός δειγμάτων.

75. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ζητήθηκε από την Επιτροπή να σχολιάσει την απόφαση Επιτροπή κατά Πορτογαλίας I του Δικαστηρίου. Υπό το πρίσμα της αποφάσεως αυτής, η Επιτροπή συμφώνησε ότι ένα δείγμα μπορεί να συνιστά επαρκή απόδειξη ότι πληρούνται οι απαιτήσεις του άρθρου 4 της οδηγίας για τα λύματα.

76. Εντούτοις, μετά την παραδοχή αυτή, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι τα δείγματα που υποβλήθηκαν στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως δεν είναι *αντιπροσωπευτικά* από απόψεως ποιότητας.

77. Πρώτον, η Επιτροπή εξηγεί ότι, για να θεωρηθεί ένα δείγμα αντιπροσωπευτικό, πρέπει να συλλεχθεί σε ένα ορισμένο χρονικό σημείο, το οποίο πρέπει να αξιολογείται κατά περίπτωση και, καταρχήν, να αντανάκλα την ισχυρότερη πιθανή ρύπανση στον συγκεκριμένο οικισμό (το καλοκαίρι για τους οικισμούς πλησίον της θάλασσας, την περίοδο που ακολουθεί τον τρύγο για τις περιοχές οιοπαγωγής και τον χειμώνα για ορεινούς οικισμούς).

78. Μια τέτοια διεύρυνση της έννοιας «αντιπροσωπευτικός» δεν μπορεί να γίνει δεκτή. Με τον τρόπο αυτό η Επιτροπή επιχειρεί, κατ' ουσίαν, να εισαγάγει «από την πίσω πόρτα» στο παράρτημα I, σημείο Β, την απαίτηση παρακολούθησας που προβλέπεται στο παράρτημα I, σημείο Δ, η οποία σαφώς δεν εφαρμόζεται στο πλαίσιο των υποχρεώσεων που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 4 της οδηγίας για τα λύματα.

79. Όπως ήδη επισημάνθηκε, η υποβολή ενός δείγματος το οποίο ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του παραρτήματος I, σημείο Β, αρκεί για να καταδειχθεί ότι πληρούνται οι απαιτήσεις του άρθρου 4 της οδηγίας για τα λύματα. Στο άρθρο 4 και στο παράρτημα I, σημείο Β, δεν γίνεται καμία αναφορά στο χρονικό σημείο στο οποίο πρέπει να συλλεχθεί το δείγμα. Η εσωτερική δομή της οδηγίας για τα λύματα επιτάσσει να διενεργείται εφάπαξ δειγματοληψία, κατά τη θέση του δικτύου αποχετεύσας σε λειτουργία.

80. Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι τίποτα δεν εμποδίζει την Επιτροπή να ζητήσει από το οικείο κράτος μέλος να προσκομίσει αποδείξεις σχετικά με την τήρηση των απαιτήσεων του παραρτήματος I, σημείο Δ. Ωστόσο, κάτι τέτοιο πρέπει να ζητηθεί δυνάμει του άρθρου 15 της οδηγίας για τα λύματα και όχι δυνάμει του άρθρου 4. Όπως ορθώς επισήμανε η Ελληνική Δημοκρατία στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσας, η Επιτροπή προβάλλει παράβαση μόνο του άρθρου 4, και όχι του άρθρου 15.

81. Δεύτερον, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση η Επιτροπή δήλωσε περαιτέρω ότι, για να αξιολογήσει αν ένα δείγμα είναι αντιπροσωπευτικό, πρέπει να έχει επίσης στη διάθεσή της στοιχεία τα οποία να μπορούν να συγκριθούν μεταξύ τους, ήτοι στοιχεία σχετικά με τα εισερχόμενα και τα επεξεργασμένα λύματα. Κατά την Επιτροπή, χωρίς τα στοιχεία αυτά οι εμπειρογνώμονες δεν μπορούν να αξιολογήσουν αν το υποβληθέν δείγμα είναι αντιπροσωπευτικό.

82. Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, στα σημεία 60 έως 62 των προτάσεων, η άποψη αυτή μπορεί, γενικώς, να γίνει δεκτή, λαμβανομένου υπόψη του γράμματος του παραρτήματος I, σημείο Β, παράγραφος 1. Πράγματι, στο παράρτημα I, σημείο Β, παράγραφος 1, γίνεται αναφορά σε «αντιπροσωπευτικά δείγματα των εισερχομένων και των επεξεργασμένων λυμάτων».

83. Εντούτοις, στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσας, τα επιχειρήματα αυτά προβλήθηκαν από την Επιτροπή το πρώτον κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

84. Κατά πάγια νομολογία, η προσφυγή που ασκείται βάσει του άρθρου 258 ΣΛΕΕ δεν μπορεί να στηρίζεται σε αιτιάσεις διαφορετικές από εκείνες που διατυπώθηκαν κατά την προ της ασκήσας της προσφυγής διαδικασία. Το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένως ότι η αιτιολογημένη γνώμη και η προσφυγή πρέπει να έχουν το ίδιο αντικείμενο και να στηρίζονται στις ίδιες αιτιάσεις. Τούτο ισχύει διότι ο σκοπός της προ της ασκήσας της προσφυγής διαδικασίας είναι να δοθεί στο κράτος μέλος η δυνατότητα, αφενός, να συμμορφωθεί προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης και, αφετέρου, να προβάλλει λυσιτελώς τους αμυντικούς του ισχυρισμούς κατά των αιτιάσεων που διατυπώνει η Επιτροπή³².

85. Θα μπορούσε, βεβαίως, να υποστηριχθεί τυπικά ότι το αντικείμενο της προσφυγής παρέμεινε αμετάβλητο, ήτοι η εκ μέρους της Ελληνικής Δημοκρατίας παράβαση των υποχρεώσεων που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας για τα λύματα. Ο ισχυρισμός, όμως, ότι τα δείγματα που υπέβαλε η Ελληνική Δημοκρατία δεν ήταν αντιπροσωπευτικά ως προς την ποιότητά τους αποτελεί στην πραγματικότητα ένα εντελώς νέο επιχείρημα. Το επιχείρημα αυτό απομακρύνεται εντελώς, από απόψεως ουσίας, από τη συλλογιστική που είχε αναπτύξει μέχρι τότε η Επιτροπή, όπως αυτή εκτέθηκε στα σημεία 70 έως 73 των παρουσών προτάσεων, για τους τρεις επίμαχους οικισμούς.

³² Αποφάσεις της 24ης Νοεμβρίου 1992, Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-237/90, EU:C:1992:452, σκέψη 20) της 22ας Σεπτεμβρίου 2005, Επιτροπή κατά Βελγίου (C-221/03, EU:C:2005:573, σκέψεις 36 έως 38 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), και της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-525/12, EU:C:2014:2202, σκέψη 21).

86. Συνεπώς, το επιχείρημα αυτό πρέπει να απορριφθεί. Κατά το παρόν στάδιο της διαδικασίας το Δικαστήριο δεν είναι σε θέση να ελέγξει κανένα από τα επιχειρήματα τα οποία προέβαλε η Επιτροπή. Εξάλλου, αν επιτρεπόταν στην Επιτροπή να αποκλίνει σε τόσο μεγάλο βαθμό από το βασικό θεμέλιο της προσφυγής της, τότε το κράτος μέλος θα στερούνταν τη δυνατότητα να υποβάλει τις παρατηρήσεις του και να διαφυλάξει αποτελεσματικά τα δικαιώματα άμυνας. Όπως επισήμανε η Ελληνική Δημοκρατία κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, όχι μόνο δεν μπόρεσε να λάβει προηγουμένως θέση επί του επιχειρήματος της Επιτροπής, αλλά επιπλέον η Επιτροπή δεν ζήτησε τα αποδεικτικά στοιχεία στα οποία αναφέρθηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση όσον αφορά τους υπόλοιπους οικισμούς, για τους οποίους αρχικώς είχε εκφράσει τον προβληματισμό της κατά το προ της ασκήσεως της προσφυγής στάδιο³³.

87. Υπενθυμίζεται, συμπερασματικά, ότι η Επιτροπή κατ' ουσίαν παραδέχεται ότι, όσον αφορά τους οικισμούς Πολύχρονου, Χανιώτη και Δεσφίνας, η Ελληνική Δημοκρατία υπέβαλε, κατά τη λήξη της προθεσμίας η οποία τάχθηκε με την αιτιολογημένη γνώμη, τουλάχιστον ένα δείγμα το οποίο πληρούσε τις απαιτήσεις του παραρτήματος I, σημείο Β, όπως τις αντιλαμβανόταν αρχικά η Επιτροπή.

88. Κατά συνέπεια, εκτιμώ ότι, όσον αφορά τους εν λόγω οικισμούς, η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι η Ελληνική Δημοκρατία παρέβη το άρθρο 4 της οδηγίας για τα λύματα. Η υπό κρίση προσφυγή πρέπει, συνεπώς, να απορριφθεί ως προς τους οικισμούς αυτούς.

V. Επί των δικαστικών εξόδων

89. Δεδομένου ότι αμφότεροι οι διάδικοι ηττήθηκαν μερικώς, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί, βάσει του άρθρου 138, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, του Κανονισμού Διαδικασίας, ότι κάθε διάδικος φέρει τα δικά του δικαστικά έξοδα.

VI. Πρόταση

90. Για τους λόγους που εκτέθηκαν ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο:

- α) να διαπιστώσει ότι η Ελληνική Δημοκρατία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 91/271/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1991, για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων, όσον αφορά τους οικισμούς Προσοτσάνης, Δοξάτου, Ελευθερούπολης, Βάγιας και Γαλάτιστας. Ως προς τους εν λόγω οικισμούς, η Ελληνική Δημοκρατία δεν εξασφάλισε, κατά τη λήξη της προθεσμίας η οποία είχε ταχθεί με την αιτιολογημένη γνώμη, ότι οι απορρίψεις από σταθμούς επεξεργασίας αστικών λυμάτων υποβάλλονταν σε κατάλληλη επεξεργασία, όπως απαιτείται από το παράρτημα I, σημείο Β, της εν λόγω οδηγίας.
- β) να απορρίψει την προσφυγή, στο μέτρο που αφορά τους οικισμούς Πολύχρονου, Χανιώτη και Δεσφίνας.
- γ) να αποφανθεί ότι κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά του έξοδα.

³³ Κατά το προ της ασκήσεως της προσφυγής στάδιο, η Επιτροπή αρχικώς εξέφρασε τον προβληματισμό της σχετικά με 62 οικισμούς (βλ. σημείο 12 των παρουσών προτάσεων).